

5. Martyn I. *Lvivska politekhnikha mizhnarodnoy naukovoy konferentsiyeyu vshanovuye pamyati Ivana Levynskoho*. Novyny Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». 27 October 2019. Accessed: <https://lpnu.ua/news/politekhnikha-mizhnarodnoiu-konferentsiieiu-vshanovuiie-pamiat-ivana-levynskoho>
6. *U Vidni za uchastyu lvivskykh politehnikiv vidkryly multymediyu vystavku pro arkhitektora Ivana Levynskoho*. Novyny Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». 21 October 2019. Accessed: <https://lpnu.ua/news/u-vidni-za-uchastiu-politehnikiv-vidkryly-vystavku-pro-ivana-levynskoho>
7. Yatsenko N. «Vezha» – second level: IARD doluchyvsvya do provedennya mizhnarodnoho festyvalyu arkhitektury ta mystetstva. Novyny Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». 8 July 2019. Accessed: <https://lpnu.ua/news/iarkh-doluchyvsvya-do-provedennia-mizhnarodnogo-festyvaliu-vezha>
8. Martyn I. *Do vidkryttia «Keramichnoho kodu» Ivana Levynskoho doklalyasya arkhitektory Politehniky*. Novyny Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». 22 October 2019. Accessed: <https://lpnu.ua/news/do-vidkryttia-keramichnoho-kodu-doklalyasya-arkhitektory-politehniky>
9. Petrovska Yu. R. Doslidzhennya tvorchoho shlyakhu vydatnoho profesora politekhnichnoy shkoly Antona Popelya. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Seriya "Arkhitektura": naukovyy zhurnal*. 2020. Vol. 2. iss. 1. S. 32-39.

Petrovska Yu. R. HONOURING THE MEMORY OF THE PROMINENT PROFESSOR OF THE POLYTECHNIC SCHOOL ivan levynskyi: ORIGIN AND DEVELOPMENT OF TRADITIONS. The formation and development of the tradition of honoring the memory of scientists of the Lviv School of Architecture, on the example of celebrating the 100th anniversary of the death of the famous architect, builder, manager, manufacturer, philanthropist, professor of Lviv Polytechnic Ivan Levynsky, within the international scientific conference "Education, memory, the city" in September 2019. The scientific publication demonstrates that the holding of scientific events dedicated to the memories of prominent figures of Lviv Polytechnic, which is an important factor in the formation and development of national identity of the young generation of teachers and students of the University.

Today the name of the great Ukrainian architect, teacher, entrepreneur, public figure, architect, builder Ivan Levynsky is known to a narrow circle of specialists in the field of architecture and construction, but in the early twentieth century it was heard in all creative, research and production societies, industry and was called one of the first. Most of the buildings were built in the Ukrainian style at the beginning of the last century. His world-famous factory was famous for making pottery and tiles with Ukrainian ornaments, and his building materials factory was the largest in Lviv.

The anniversary date is a good reason to rethink the outstanding role of Ivan Levynsky, which he played in the history of modern Ukrainian culture. As part of the celebration of the Year of Ivan Levynsky in Lviv, scientific institutions, public organizations and art galleries formed a large-scale cultural research project, which presented a wide range of works of the outstanding artist. The City Department of Historic Environment and the Department of Development have jointly formed and conducted various events to mark the anniversary to promote historical monuments, authored by a great architect.

Key words: Lviv School of Architecture, outstanding scientists, anniversary events, Ivan Levynsky, architectural and artistic heritage.

doi.org/10.29295/2311-7257-2020-102-4-50-55

УДК 72.01

Пянида Ю.Б., Дзюбенко П.О.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна, e-mail: pndura62@ukr.net, padzubenko@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2271-7945, orcid.org/0000-0001-6349-8537)*

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ НЕОГОТИКИ В ХАРКОВІ

У статті розкриваються основні проблеми розвитку неоготики – як архітектурного напрямку періоду еkleктики. Проводиться аналіз композиційних принципів формування споруджень цього напрямку на конкретних прикладах будівель Харкова. Актуальність теми пов'язана з тим, що будівлі побудовані в цьому стилі формують архітектурно-художній образ міста. У статті представлений детальний опис пластики фасадів будівель неоготики з метою аналізу композиційних принципів їх побудови.

Ключові слова: еkleктика, неоготика, фасад, композиція, пластика, колір.

Мета дослідження. Виявити причини появи неоготичного стилю, принципи композиційної побудови фасадів, роль архітектурної пластики у формуванні архітектурно-художнього образу будівлі.

Методика дослідження. Ґрунтується на натурних дослідженнях, проведенні порівняльного, композиційно-морфологічного, семантичного та мистецтвознавчого аналізу пластики архітектурних об'єктів і їх формоутворення.

Аналіз досліджень і публікацій. Архітектура періоду Історизму (1860-1910 рр.) довго залишалася не вивченою. Поняття «еклектика» довгий час мало негативний зміст і розглядалося дослідниками як архітектурний стиль. З кінця 1970-х рр. з'являються дослідження і публікації, що розглядають розвиток архітектури цього періоду. Це роботи В.Г. Власова [1], Т. Ф. Давідіч [2,3,4], Л.В. Качемцевої [3], О.І. Кириченко [8], О.І. Ремізової [12], І. І. Крейзер [10]. Сучасні дослідники намагаються реабілітувати еклектику, знявши з архітектури цього періоду «штамп» нібито «позбавленого смаку прикрашення, з'єднання непокєднуваного». Питання теорії архітектурної композиції розглядаються в роботах Л.І. Кириллової [7], О.О. Тица [13,14], О.В. Воробйової [14], О.І. Ремізової [12]. Більш глибокий аналіз ролі декору як складової архітектурної пластики на прикладах споруд Харкова проводить в своїх дослідженнях П.О. Дзюбенко [5, 6].

Результати дослідження. Неоготика - один з неостилей, що набув поширення в країнах Європи в другій половині XVIII, XIX і на початку XX ст. Прояв інтересу до старої готичної архітектури пов'язане з романтичним рухом у мистецтві. Це послужило причиною для виникнення художнього стилю англійської неоготики. Період предромантизму характеризується з'єднанням класицизму з романтичним мисленням, що дало початок епосі історизму. В Англії предромантичний рух являв собою протест проти раціоналізму. У XVII столітті замість терміна «неоготика» використовували слово «відродження». Слово «готика» в XV-XVII ст. після епохи Відродження вживали тільки в негативному сенсі (антихудожності). Поступово досягнення Середньовіччя переосмислювались і ідеалізувались. У цей період будинки починають перебудовуватися в «готичні замки». Відмінність стилю неоготики від художнього стилю середньовічної готики в спробах реконструкції, відтворення середньовічних пам'яток мистецтва [1]. В кінці XVIII-XIX ст. з'являється напрям «романтичного класицизму», який поєднує в собі форми романського стилю, ренесансу, класицизму, бароко, неогрецького стилю. У 1796-1815 рр. неоготика розвивається в рамках національного романтизму, що викликає в Англії другу хвилю «готичного відродження».

У 1760-х - поч. 1770-х рр. з'являється стильовий напрям «російська готика». Готичні форми в архітектуру Росії приходять з Європи і набирають популярність в середині XIX століття. Розвиток «російської готики» йшов паралельно зі становленням неоготичного напрямку в архітектурі Західної Європи.

У Харкові починаючи з 1870-х р. зводяться будівлі в цегляному стилі, в фасадах яких використовуються романські та готичні форми, запозичені з середньовічного зодчества. Прикладом може служити колишнє реальне училище (арх. К. Толкунов, 1877 р.). Нині це навчальний корпус інституту механізації та електрифікації сільського господарства. Композиція фасаду симетрична [3].

Будинок на пл. Фейербаха, 12 був побудований в 1890-х роках за проектом С.І. Загоєвського і В.Р. Кричевського. У ньому розміщувалася Ліга боротьби з туберкульозом. Останні роки тут розташовувався звичайний житловий будинок. Композиція фасаду асиметрична. Фасад багато прикрашений декором, в якому використані готичні форми: еркер трикутної форми, вікна півциркульної, прямокутної, стрілкової форм. Пластика фасаду насичена контрфорсами, медальйонами з барельєфними головами, витонченими колонками, розетами з дуговим пасом, архівольти вікон стрілкової форми, декоровані рельєфним орнаментом, вершина яких прикрашена хрестоцвітами.

Собор Успіння Пресвятої Діви Марії. Кафедральний костел на вул. Гоголя № 4 побудований в 1887-1892 рр. за проектом харківського головного інженера Б.Г. Михаловського (рис. 1).

Рис. 1. Кафедральний костел (вул. Гоголя № 4)

Будівля має базилікальну форму, високу готичну дзвіницю, увінчану шпилем з круглим вікном-розою в другому ярусі [3, с.104]. Композиція фасаду симетрична. По горизонталі його можна розділити на три частини, по вертикалі – на чотири. Центральна частина виділена ризалітом і закріплена контрфорсами, які ритмічно піднімаються до вершини собору, також контрфорсами фасад закріплений по кутах. На центральній осі знаходиться портал. Арка дверного отвору підвищеної стрілчастої форми [9, с.162]. У вімперзі порталу ранньоготича розетка у вигляді декоративного трифоля. Вімперг вінчає хрестоцвіт періоду високої готики. Портал фланкований пінаклями з фіалами. Форма порталу вирішена в стилі ранньоготичної церкви. Портал оштукатурений, контрастний за формою і кольором по відношенню до фасаду, що з червоної цегли. Бічні частини фасаду на рівні вімперга декоровані контррельєфами білосніжних римських хрестів.

У центральній частині другого ярусу вікно круглої форми, за своїм художнім рішенням воно характерно для раннього періоду високої готики. Від фланкуючих пінаклей з фіалами другого ярусу, що прикрашені рядом крабів, ритмічно спрямувалися вгору три наростаючі об'єми прямокутної форми, декоровані тонкими рельєфними смугами вертикальних елементів. Третій ярус акцентований наскрізним отвором у формі стрілчастої арки увінчаної ступінчастим архівольтом. Собор можна віднести до «Цегляної готики», яка є історико-регіональним різновидом готичного стилю архітектури XIII-XV ст. в країнах Північної Європи: Польщі, Нідерландів, країнах Прибалтики, Північної Німеччини. Прообразами могли послужити собор у Вестмінстерському абатстві в Лондоні і костел Сент-Джайлз (св. Егідія) в Единбурзі.

Мануфактура «Зільберман і сини» була побудована на вул. Різдваїній № 9 в 1913-1914 рр. Автор проекту М.Є. Компанієць (рис. 2).

Рис. 2. Мануфактура (вул. Різдваїня № 9)

Композиція фасаду шестиповерхового будинку вирішена в дусі англійської перпендикулярної готики і будується на трьох вертикальних осях віконних прорізів. Головним в композиції фасаду є величезне вікно стрілчастої форми в стилі Тюдор [9, с.192]. Тут застосована ґратчаста стрижнева система вікон. Дверні отвори перебувають в бічних частинах фасаду будівлі, фланковані декоративним елементом, схожим на нижню частину пінакля. Між дверними отворами в середній частині фасаду – три вікна прямокутної форми. Фасад будівлі на рівні другого поверху членує по горизонталі міжповерховий карниз. У бічних частинах фасаду над дверними отворами розміщені по п'ять вікон прямокутної форми. Над вікнами другого поверху виділяються водостічні дошки-карнизи (слізники), характерні для перпендикулярного стилю англійської готики [9, с. 202]. Вікна шостого поверху фланковані декоративними башточками, що нагадують пінаклі з фіалами різних розмірів, які збільшуються до парапету в центральній частині. Схожі елементи зустрічаються в Венеціанській готичній. Площина стіни центральної частини декорована тонкими вертикальними смугами.

Кольорове рішення фасаду стримане – сіре поле стіни з білими рельєфними деталями.

Будівля колишнього особняка – лікарня проф. Авдакова по вул. Сумській № 52 – побудована в 1874 р архітектором Г.Я. Стрижевським і реконструйована в 1900 р архітекторами І.І. Загоскіним і В.Г. Кричевським (рис. 3). У пластиці архітектурних деталей вона несе риси середньовічного романського і готичного стилів. Композиція фасаду будівлі асиметрична і носить характер побудови фасаду по горизонталі. Прообразом особняка міг бути нижній ярус Кьольнського собору в Німеччині, зведеного в 1245-1437 рр.

Рис. 3. Особняк (вул. Сумська № 52)

Особняк – яскравий зразок еkleктики, чітко характеризує архітектурний стиль готики, який найбільш красномовно формує пластику головного фасаду споруди. Фасад двоповерхового будинку розчленований контрфорсами, які вибудовують композиційне рішення по вертикалі і виконують чисто декоративну роль. Вгорі контрфорси завершуються крученими романськими колонками невеликого розміру, об'єднаними фризом, декорованим метричним рядом барельєфних елементів. Кути фасаду закріплені контрфорсами. Динамічна і контрастна за композиційною побудовою ліва частина фасаду з головним входом, що будується по вертикалі та завершується вгорі фронтоном з хрестоцвітом, тимпан якого декорований тетрафолієм. Над дверним прорізом знаходиться стрілчасте вікно з масверком.

Особняк не виглядає монументальним, як високі і величні готичні собори, а навпаки – дуже затишний і співмасштабний людині.

Будівлю за декоративним рішенням фасаду можна віднести, за класифікацією О.О. Тица і О.В. Воробйової, до зразку декоративно-символічної пластики об'єму з орнаментальною і тематичною пластикою поверхні.

Висновки. Починаючи з другої половини XVIII ст. в Російській імперії з'являються будівлі в стилі неоготики (псевдоготика), який увібрав до себе форми західноєвропейського середньовічного зодчества і класичних композицій. Неоготичний стиль використовують при будівництві католицьких церков. Після того як неоготика входить до моди, архітектори почали проектувати приватні прибуткові будинки і міські особняки. Для цього

«стилю» характерно застосування великих вітражних вікон стрілчастої форми, фасадів багато прикрашених контрфорсами, шпилями і башточками. Споруди побудовані з червоної цегли. Найчастіше фасади були оштукатурені і забарвлювалися в ніжні пастельні кольори. Неоготичний стиль представляє собою самостійний напрям в архітектурі періоду еkleктики.

В результаті дослідження будівель Харкова, можна зробити висновок, що в цьому «стилі» будувалися приватні будинки, садиби, лікувальні заклади, культові, промислові будівлі.

Багата пластика фасадів. Широко застосовується архітектурний декор з бетону, з великою майстерністю виконуються архітектурні деталі, ордерні форми.

Вікна фасадів прямокутної, лучкової, стрілчастої форм.

Неоготика як неостиль еkleктики тяжіє до застосування класичних композицій.

«Ретроспективізм» неоготики проявляється в різних комбінаціях архітектурних деталей, запозичених у романського і готичного стилів.

Подяки. Автори висловлюють подяку доктору мистецтвознавства професору О.В. Шило за рецензування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власов В. Г. *Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства*: в 10 т.: Л.–М.–СПб.: Азбука – классика, 2004– 2010.
2. Давидич Т. Ф. *Стили в архитектуре Харькова*. Харьков: «Литера Нова», 2013. 164 с.
3. Давидич Т.Ф., Качемцева Л.В. *Эклектика в архитектуре*. Харьков: «Гуманитарный центр», 2016. 268 с.
4. Давидич Т.Ф. К пониманию эклектики. *Научовий вісник будівництва*. 2018. Т. 93. № 3. С. 49-59.
5. Дзюбенко П. А. Декор стиля эклектики в архитектуре Художественного музея Харькова. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*. 2012. № 6. С. 65-68.
6. Дзюбенко П. А. Декор как декорация. *Научовий вісник будівництва*. 2008. Вип. 50. С. 16- 20.
7. Кириллова Л. И., Стригалев А. А., Хан-Магомедов С. О. и др. *Теория композиции в советской архитектуре*. / Под ред. Л. И. Кирилловой. М.: Стройиздат, 1986. 256 с.
8. Кириченко Е. И. *Русская архитектура 1830 – 1910-х годов*. М.: Искусство, 1982. 399 с.
9. Кох В. *Энциклопедия архитектурных стилей. Классический труд по европейскому зодчеству от античности до современности*. М.: ЗАО «БММ», 2005. 528 с.
10. Крейзер И. И. Зміна ролі декору в архітектурі на зламі XIX – XX-го століть. *Научовий вісник будівництва*. 2019. Т. 1. № 2 С. 76-80.
11. Михаловский И.Б. *Архитектурные формы античности*. М.: Архитектура-С., 2004. 240 с.
12. Ремизова Е. И., Прокопов А., Костур В. *Эклектика – стиль, которого нет. Ватерпас*. 1997. №3. С. 56-63.
13. Тиц А. А. Основы архитектурной композиции и проектирования. К.: Вища школа, 1976. 256 с.
14. Тиц А. А., Воробьева Е. В. *Пластический язык архитектуры*. М.: Стройиздат, 1986. 312 с.

REFERENCES:

1. Vlasov V.G. *Novii enciklopedicheski slovar izobrazitel'nogo iskustva*. v 10 t.: L.–M. –SPB: Azbyka–klassika, 2004–2010.
2. Davidich T.F. *Stili v arhitekture Kharkova*. Kharkov: Litera Nova, 2013. 164 s.
3. Davidich T.F., Kachemceva L.V. *Eklektika v arhitekture*. Kharkov: Gumanitarnii chentr, 2016. 268 s.
4. Davidich T.F. K ponimaniy eklektiki. *Naukovii visnik budivnictva*. 2018 T. 93 № 3. S. 49-59.
5. Dzyubenko P.A. Dekor stilya eklektiki v arhitekture Hudocgestvennogo muzeya Kharkova. *Tradictii ta novactii u vichii architekturno-hudocgnii osviti*. 2012. № 6. S. 65-68.
6. Dzybenko P.A. Dekor kak dekoractiya. *Naukovii visnik budivnictva*. 2008. Vip. 50. S. 16-20
7. Kirillova L.I., Strigalev A.A., Han-Magomedov S.O. i dr. *Teoriya kompozicii v sovetskoj architecture*. / Pod. red. L.I. Kirillovoi. M.: Stroiizdat, 1986. 256 s.
8. Kirichenko E.I. *Russkaya arhitektura 1830-1910-h godov*. M.: Iskusstvo, 1982. 399 s.
9. Koch V. *Enciclopediya arhitekturnix ctiley. Klassicheskiy trud po evropeiscomu zodchestvu ot antichnosti do sovremennosti*. M.: ZAO «BMM», 2005. 528 s.
10. Kreizer I.I. Zmina roli dekoru v arhitekturi na zlami XIX–XX-go stolit. *Naukovii visnik budivnictva*. 2019. T. 1. № 2 S. 76–80.
11. Mihalovskii I.B. *Architekturnie formi antichnosti*. M.: Arhitektura–S., 2004. 240 s.
12. Remizova E.I., Prokopov A., Kostur V. *Eklektika–stil, kotorogo net. Vaterpas*. 1997. № 3. S. 56-63.
13. Tict A.A. *Osnovi chitekturnoi kompozicii i proektirovaniya*. K.: Vicha shkola, 1976. 256 s.

14. Tict A.A., Vorobiova E.V. *Plasticheskiy yazik architecture*. M.: Stroizdat, 1986. 312 s.

Pianyda Y. Dziubenko P. COMPOSITIONAL FEATURES OF THE ARCHITECTURE OF NEO-GOTICS IN KHARKIV. This article reveals the key problems of neo-gothic development, as an architectural direction of the eclectic period. The analysis of building constructions' compositional concepts is conducted based on specific examples of buildings from Kharkiv. The relevance of this topic is related to architectural and art character of the city, formed by the buildings of this architectural style. This article provides a detailed description of neo-gothic building facades' plasticity, aiming to analyse the compositional concepts of their construction.

Key words: eclecticism, neo-gothic, façade, composition, plastic, color.

doi.org/10.29295/2311-7257-2020-102-4-55-60

УДК 72.01+728

Чабанюк О.Я.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, Україна, 61002; e-mail: oxichabanyuk@gmail.com; orcid.org/0000-0002-1724-7275)*

ІДЕОЛОГІЧНІ ВПЛИВИ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ЕПОХИ НА ФОРМУВАННЯ ЖИТЛА 1917-1991 рр. РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

Завдання статті – розглянути поняття *ідеології* соціалістичної епохи у розрізі формулювання задач будівництва житла та містобудівних стратегій; розкрити зміст ідеологічних впливів на житло 1917-1991 рр. у СРСР. Методика проведення дослідження: метод аналізу літературних джерел для вивчення поняття ідеології соціалістичної епохи щодо формулювання задач будівництва житла та містобудівних стратегій; застосування історико-хронологічного методу для побудови змісту ідеологічних впливів на будівництво житла 1917-1991 рр. у СРСР. Мета статті – розглянути джерела, що висвітлюють ідеологічні впливи соціалістичної епохи на формування житла 1917-1991 рр. радянської доби.

Ключові слова: соціалістичні міста, житлова політика, радянська житлова забудова, типове житло, ідеологія соціалістичної системи, адміністративне проектування.

Вступ. Ідеологія соціалістичної епохи СРСР ретельно вивчалась, досліджувалась та аналізувалась протягом радянської доби та пост-соціалістичного часу на території, що входила до його складу. Водночас, ґрунтовні дослідження велись закордонним науковим товариством, що ставили соціалістичну ідеологію під прагматичну призму сприйняття реалій радянського ладу, розвитку соціалістичних міст зокрема. Такі дослідження не пронизані пропагандою чи то ідеями соціалізму, вони їх аналізують, систематизують. Погляд ззовні, з-за меж території ідеологічних вплив набуває фундаментального значення у наш час, у час ідеологічних трансформацій. Автор звертається як до вітчизняних так і зарубіжних джерел, з метою висвітлення ідеологічних впливів соціалістичної епохи на розвиток житла соціалістичних міст у розширених глобальних рамках досліджень. Водночас, дослідження на пост-радянській території поодинокі зазначають про період становлення соціалістичного містобудування (1928-1932 рр.) – «багато подій цього періоду до цього часу залишаються без пояснення причин свого виникнення, а багато, що здаються зрозумілими явищами, раптом, при вивченні нових матеріалів (а деколи при уважному прочитанні старих – давно відомих), випадають з, здавалось би, очевидної закономірності їх виникнення» [1, с.394]. Актуальним є звернути увагу на ідеологічні впливи соціалістичної епохи на формування житла та містобудівних стратегій радянської доби як і на початковому етапі, так і наступних стадіях. Зв'язок із науковими і практичними завданнями полягає у аналізі міждисциплінарної бази джерел у міжнародному зрізі.

Аналіз досліджень розділяємо на такі, що висвітлюють ідеологічні впливи соціалістичної епохи на формування житла 1917-1991 рр. радянської доби у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях. Межі аналізу вітчизняних публікацій: професійна література [2-3]; публікації та дослідження проблем житлового середовища [4-6]. Межі аналізу зарубіжних джерел: доповіді конференцій [7]; публікації щодо аналізу формування радянського житла